D.2.2.1 PRENOS NAJBOLJŠIH METODOLOŠKIH PRAKS ZA UREDITEV MUZEJA NA PROSTEM NA VZPETINI GRMADA

MAREC 2024

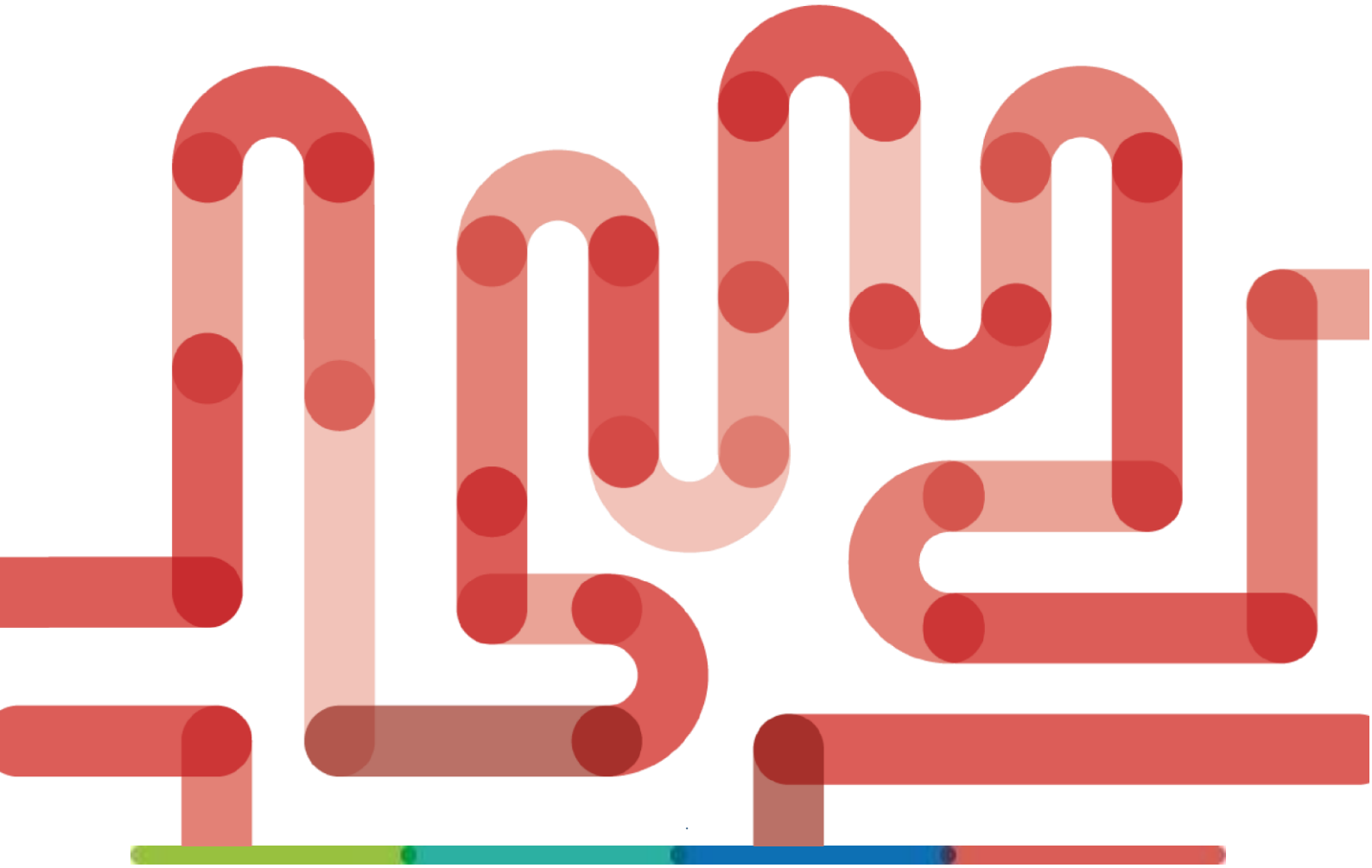

Il progetto WALKofPEACE+ è co-finanziato dall'Unione europea nell'ambito del Programma Interreg VI-A Italia-Slovenia

. Projekt WALKofPEACE+ sofinancira Evropska unija v okviru Programa Interreg VI-A Italija-Slovenija

www.ita-slo.eu/walk-of-peace

Kazalo vsebine

1 UVOD 5
1.1 Namen in cilji dokumenta 5
1.2 Projekt WALKofPEACE+ in aktivnost 2.2 5
1.3 Metodološki pristop in uporabljeni viri 6
2 RAZVOJ POTI MIRU IN IZKUŠNJE STRATEŠKEGA PROJEKTA WALKOFPEACE 7
2.1 Pot miru kot čezmejna pobuda 7
2.2 Strateški projekt WALKofPEACE 7
2.3 Razvoj pristopov k interpretaciji dediščine 8
2.4 Muzeji na prostem in zgodovinske poti 8
2.5 Pridobljene izkušnje kot podlaga za nadaljnji razvoj 9
3 MUZEJ NA PROSTEM SABOTIN KOT REFERENČNI PRIMER DOBRE PRAKSE 10
3.1 Razvoj območja Sabotina 10
3.2 Interpretacijska zasnova 10
3.3 Prostorska organizacija in ureditev območja 11
3.4 Digitalna interpretacija in sodobni pristopi predstavljanja dediščine 11
3.5 Interpretacijski načrt Sabotina 12
3.6 Sistem poti in točk interesa 12
3.7 Povezovanje kulturne in naravne dediščine 14
3.8 Upravljanje in vzdrževanje območja 14
3.9 Izhodišča za prenos metodoloških pristopov 14
4 METODOLOŠKI ELEMENTI ZA VZPOSTAVLJANJE MUZEJEV NA PROSTEM 15
4.1 Temeljna izhodišča 15
4.2 Raziskovalne podlage 15
4.3 Interpretacijska zasnova 16
4.4 Prostorska organizacija in interpretacijska infrastruktura 16
4.5 Digitalne vsebine kot dopolnitev interpretacije 16

4.6 Upravljanje območja in vključevanje lokalnega okolja 17
4.7 Ohranjanje avtentičnosti prostora 17
4.8 Dostopnost in varnost 17
4.9 Večjezičnost in digitalna interpretacija 18
4.10 Dolgoročno upravljanje območij dediščine 18
5 PRENOS METODOLOŠKIH PRAKS NA OBMOČJE GRMADE/HERMADE 19
5.1 Predstavitev območja 19
5.2 Začetno stanje območja 19
5.3 Grmada/Hermada v okviru Poti miru 20
5.4 Primerjalni pogled na območji Sabotina in Grmade/Hermade 20
5.5 Interpretacijska zasnova območja Grmade/Hermade 21
5.6 Uporaba metodoloških izhodišč na območju Grmade/Hermade 22
5.7 Prostorska organizacija območja in ureditev točk interesa 23
5.8 Sistem označevanja in interpretacijski elementi 24
5.9 Ureditve za zagotavljanje dostopnosti in varnosti 25
5.10 Digitalna predstavitev vsebin 26
5.11 Nadaljnji razvoj območja 28
5.12 Pomen aktivnosti 2.2 za nadaljnji razvoj območja 29
6 ZAKLJUČEK 30
7 LITERATURA IN VIRI 31

Povzetek

Dokument D.2.2.1»Prenos najboljših metodoloških praks za ureditev muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada « je pripravljen v okviru projekta WALKofPEACE+, ki se izvaja v okviru Programa Interreg VI-A Italija–Slovenija 2021–2027. Namen dokumenta je predstaviti metodološka izhodišča za ureditev muzeja na prostem na območju vzpetine Grmada/Hermada ter opredeliti prenos izkušenj in dobrih praks, razvitih v okviru predhodnih projektov Poti miru.

Projekt WALKofPEACE+ temelji na načelu kapitalizacije rezultatov in nadgradnje že vzpostavljenih rešitev. Aktivnost 2.2 predvideva prenos najboljših metodoloških praks, razvitih pri urejanju območij dediščine prve svetovne vojne, ter njihovo prilagoditev značilnostim območja Grmade/Hermade. Pri tem predstavlja muzej na prostem Sabotin referenčni primer dobre prakse, ki je služil kot izhodišče za oblikovanje interpretacijskih in prostorskih rešitev na obravnavanem območju.

Dokument temelji na analizi projektne dokumentacije, rezultatov strateškega projekta WALKofPEACE, interpretacijskega načrta Sabotina ter strokovnih podlag, pripravljenih za območje Grmade/Hermade. Posebna pozornost je namenjena interpretaciji dediščine prve svetovne vojne, ohranjanju avtentičnosti prostora, trajnostni rabi dediščine ter zagotavljanju kakovostne obiskovalne izkušnje za različne skupine uporabnikov.

Pomemben element ureditve območja predstavljajo tudi sodobni pristopi interpretacije, ki vključujejo uporabo digitalnih vsebin in večjezičnih informacij. Na območju Grmade/Hermade so interpretacijske vsebine, dostopne preko QR kod, nadgrajene tudi z zvočnimi vsebinami, kar prispeva k večji dostopnosti informacij in omogoča vključevanje različnih skupin uporabnikov, vključno z ranljivimi skupinami.

Predstavljene metodološke usmeritve prispevajo k nadaljnji krepitvi mreže Pot miru in predstavljajo podlago za prihodnji razvoj območij dediščine prve svetovne vojne v čezmejnem prostoru med Alpami in Jadranom.

1 UVOD

1.1 Namen in cilji dokumenta

Dokument D.2.2.1»Prenos najboljših metodoloških praks za ureditev muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada « je pripravljen v okviru projekta WALKofPEACE+, ki se izvaja v sklopu Programa Interreg VI-A Italija–Slovenija 2021–2027. Predstavlja enega od rezultatov aktivnosti 2.2, katere namen je prenos izkušenj in metodoloških pristopov, razvitih v okviru predhodnih projektov Pot miru, na novo območje obravnave.

Vzpetina Grmada/Hermada sodi med pomembnejša območja dediščine prve svetovne vojne na Krasu, vendar doslej ni bila sistematično urejena kot muzej na prostem. Kljub prisotnosti številnih ostalin in izjemnemu zgodovinskemu pomenu območja niso bile vzpostavljene enotna interpretacijska zasnova, jasno določene poti in sistem predstavitve dediščine, ki bi omogočal samostojno ali vodeno spoznavanje prostora.

Namen dokumenta je opredeliti metodološka izhodišča za ureditev muzeja na prostem na območju Grmade/Hermade ter predstaviti izkušnje in dobre prakse, ki so bile razvite pri urejanju drugih območij dediščine prve svetovne vojne v okviru Poti miru. Posebna pozornost je namenjena tistim rešitvam, ki jih je mogoče ob upoštevanju značilnosti prostora smiselno prenesti na obravnavano območje.

Dokument ne predstavlja izvedbenega načrta, temveč strokovno podlago za nadaljnji razvoj muzeja na prostem. Njegov namen je prispevati k oblikovanju enotnega pristopa k interpretaciji in predstavljanju dediščine prve svetovne vojne ter krepiti vlogo Poti miru kot skupnega čezmejnega prostora spomina in sodelovanja.

1.2 Projekt WALKofPEACE+ in aktivnost 2.2

Projekt WALKofPEACE+ nadaljuje več kot dve desetletji trajajoča prizadevanja za ohranjanje, raziskovanje in predstavljanje dediščine prve svetovne vojne na območju nekdanje soške fronte. Temelji na rezultatih predhodnih projektov in na načelu kapitalizacije že razvitih rešitev, ki so se v praksi izkazale kot primerne za vključevanje dediščine v trajnostni razvoj prostora.

V okviru aktivnosti 2.2 je predvidena ocena rezultatov razvojnih dejavnosti, izvedenih na drugih območjih dediščine prve svetovne vojne, ter njihova prilagoditev značilnostim vzpetine Grmada/Hermada . Projektna dokumentacija kot referenčni primer posebej izpostavlja muzej

na prostem Sabotin, katerega razvoj predstavlja pomembno izhodišče za oblikovanje rešitev na obravnavanem območju.

Namen aktivnosti je ustvariti pogoje za postopno vzpostavitev muzeja na prostem, ki bo omogočal kakovostno predstavitev dediščine prve svetovne vojne, zagotavljal varno gibanje po območju ter omogočal njegovo uporabo v izobraževalne, raziskovalne in kulturnoturistične namene.

1.3 Metodološki pristop in uporabljeni viri

Pri pripravi dokumenta je bila uporabljena metoda pregleda in primerjalne analize projektne dokumentacije, strokovnih podlag in izkušenj, pridobljenih pri urejanju območij dediščine prve svetovne vojne v okviru Poti miru.

Pomembno izhodišče predstavljajo rezultati strateškega projekta WALKofPEACE, v okviru katerega so bile razvite številne rešitve na področju interpretacije dediščine, urejanja zgodovinskih poti, muzejev na prostem in predstavitve dediščine v čezmejnem prostoru. Posebno mesto med uporabljenimi viri zavzema interpretacijski načrt Sabotina, ki predstavlja eno ključnih strokovnih podlag za razumevanje sodobnih pristopov k interpretaciji dediščine prve svetovne vojne.

Pri pripravi dokumenta so bile upoštevane tudi strokovne podlage, pripravljene za območje Grmade/Hermade, ter izkušnje, pridobljene v okviru drugih razvojnih projektov in pobud, ki obravnavajo vprašanja trajnostnega upravljanja kulturne in naravne dediščine.

Muzej na prostem Sabotin je v dokumentu obravnavan kot referenčni primer dobre prakse. Pri tem izhodišče ne predstavlja neposrednega prenosa posameznih rešitev, temveč prepoznavanje tistih metodoloških pristopov, ki jih je mogoče ob upoštevanju prostorskih, zgodovinskih in vsebinskih značilnosti smiselno prilagoditi območju Grmade/Hermade.

Takšen pristop omogoča oblikovanje rešitev, ki temeljijo na preverjenih izkušnjah, hkrati pa upoštevajo posebnosti obravnavanega območja in njegove razvojne možnosti.

2 RAZVOJ POTI MIRU IN IZKUŠNJE STRATEŠKEGA PROJEKTA WALKOFPEACE

2.1 Pot miru kot čezmejna pobuda

Pobuda Pot miru se je razvila z namenom ohranjanja, raziskovanja in predstavljanja dediščine prve svetovne vojne na območju nekdanje soške fronte. V več kot dveh desetletjih se je iz začetnih prizadevanj za obnovo posameznih spomenikov, vojaških pokopališč, kavern, jarkov in drugih ostalin razvila v prepoznaven čezmejni prostor sodelovanja, ki povezuje območja dediščine od Alp do Jadrana.

Razvoj Poti miru temelji na razumevanju, da dediščina prve svetovne vojne ni zgolj skupek posameznih objektov, temveč del širše kulturne krajine. V njej se prepletajo zgodovinski dogodki, materialne ostaline, naravne značilnosti prostora, spomin lokalnega okolja in sodobne vrednote miru ter sodelovanja. Takšno razumevanje dediščine je omogočilo oblikovanje pristopa, ki ne izpostavlja samo vojaške zgodovine, temveč tudi človeka, prostor in posledice vojne.

Pomembna značilnost Poti miru je čezmejno sodelovanje. Dediščina nekdanje soške fronte se razteza prek današnjih državnih meja, zato njeno raziskovanje in predstavljanje zahtevata skupen pristop. Pot miru tako ne povezuje zgolj posameznih lokacij, temveč tudi ustanove, lokalne skupnosti, strokovne organizacije in druge nosilce dejavnosti, ki sodelujejo pri ohranjanju in predstavitvi dediščine prve svetovne vojne.

V tem okviru Pot miru predstavlja pomembno razvojno in interpretacijsko podlago za urejanje novih območij dediščine. Njena vrednost ni samo v povezovanju lokacij, temveč tudi v metodologiji dela, ki se je oblikovala skozi več projektov in praktičnih izkušenj na terenu.

2.2 Strateški projekt WALKofPEACE

Strateški projekt WALKofPEACE je pomenil pomemben korak v nadaljnjem razvoju Poti miru. Projekt je nadgradil predhodna prizadevanja za ohranjanje dediščine prve svetovne vojne ter prispeval k utrditvi skupnega čezmejnega pristopa k njenemu raziskovanju, urejanju in predstavljanju.

V okviru projekta so bile izvedene aktivnosti, povezane z razvojem zgodovinskih poti, muzejev na prostem, informacijskih točk, interpretacijskih vsebin ter promocije Poti miru kot skupne

čezmejne destinacije kulturne dediščine. Poseben pomen projekta je bil v tem, da je posamezne lokacije in vsebine povezoval v širšo celoto ter s tem krepil prepoznavnost območja nekdanje soške fronte.
Projekt je prispeval tudi k oblikovanju skupnih metodoloških izhodišč za urejanje območij dediščine. Pri tem so se kot posebej pomembni izkazali premišljena prostorska organizacija, interpretacija zgodovinskih vsebin, vključevanje naravnih in krajinskih značilnosti ter zagotavljanje pogojev za samostojno ali vodeno spoznavanje posameznih območij.

Izkušnje strateškega projekta WALKofPEACE so zato neposredno pomembne za projekt WALKofPEACE+, saj predstavljajo strokovno in razvojno podlago za prenos dobrih praks na nova območja, med njimi tudi na vzpetino Grmada/Hermada .

2.3 Razvoj pristopov k interpretaciji dediščine

Eden pomembnejših rezultatov razvoja Poti miru je postopna nadgradnja pristopov k interpretaciji dediščine prve svetovne vojne. Sprva so bile aktivnosti pogosto usmerjene predvsem v ohranjanje posameznih ostalin in osnovno informiranje javnosti, kasneje pa se je pristop razvil v celovitejše razumevanje prostora in njegove zgodovine.

Pri sodobni interpretaciji dediščine prve svetovne vojne ni v ospredju zgolj podajanje zgodovinskih podatkov. Pomembno je, da posamezne lokacije omogočajo razumevanje širšega zgodovinskega, prostorskega in družbenega konteksta. Materialne ostaline, kot so jarki, kaverne, utrdbe in vojaške poti, imajo svojo največjo vrednost takrat, ko so predstavljene kot del prostora, ki je bil zaznamovan z vojno in se je po njej postopoma preoblikoval.

V okviru Poti miru se je zato uveljavil pristop, ki povezuje vojaško zgodovino z zgodbami ljudi, življenjem vojakov, vplivom vojne na lokalno prebivalstvo in spremembami kulturne krajine. Posebno mesto imajo vrednote miru, sodelovanja in medsebojnega razumevanja, ki dajejo dediščini prve svetovne vojne sodoben pomen.

Takšen pristop je pomemben tudi za območje Grmade/Hermade. Namen ureditve muzeja na prostem namreč ni zgolj označiti posamezne ostaline, temveč omogočiti razumevanje območja kot zgodovinskega prostora, ki je del širše dediščine nekdanje soške fronte.

2.4 Muzeji na prostem in zgodovinske poti

Muzeji na prostem in zgodovinske poti predstavljajo eno osrednjih oblik predstavljanja dediščine prve svetovne vojne v okviru Poti miru. Njihova posebnost je v neposredni povezavi

med prostorom, ohranjenimi ostalinami in interpretacijo. Obisk oziroma spoznavanje takšnih območij ne poteka v klasičnem muzejskem okolju, temveč v krajini, kjer so se zgodovinski dogodki dejansko odvijali.

Pri urejanju muzejev na prostem je bistveno ohranjanje avtentičnosti prostora. To pomeni, da posegi ne smejo preglasiti dediščine, temveč morajo omogočiti njeno razumevanje in varno dostopnost. Ureditev poti, označevanje, interpretacijski elementi in digitalne vsebine morajo biti podrejeni prostoru in njegovim značilnostim.
Izkušnje Poti miru kažejo, da je uspešna ureditev muzeja na prostem odvisna od jasne prostorske organizacije. Posamezne točke interesa morajo biti povezane v razumljivo celoto, ki omogoča postopno spoznavanje območja. Pri tem ni pomembno samo, da so posamezne točke označene, temveč tudi, da je njihova vloga v širšem zgodovinskem prostoru jasno predstavljena.

Zgodovinske poti imajo pri tem dvojno vlogo. Po eni strani omogočajo fizično povezavo med posameznimi lokacijami, po drugi strani pa oblikujejo interpretacijsko zaporedje, skozi katero uporabnik prostora postopoma razume zgodovinski pomen območja. Prav ta izkušnja je pomembna pri prenosu metodoloških praks na Grmado/Hermado, kjer je bilo treba razpršene točke dediščine povezati v pregledno in varno dostopno celoto.

2.5 Pridobljene izkušnje kot podlaga za nadaljnji razvoj

Izkušnje, pridobljene v okviru razvoja Poti miru in strateškega projekta WALKofPEACE, predstavljajo pomembno podlago za nadaljnje urejanje območij dediščine prve svetovne vojne. Njihova vrednost ni v oblikovanju enotnega modela, ki bi ga bilo mogoče nespremenjeno uporabiti na vseh lokacijah, temveč v prepoznavanju metodoloških pristopov, ki jih je mogoče prilagoditi značilnostim posameznega prostora.

Med najpomembnejšimi izkušnjami so celovit pristop k obravnavi dediščine, spoštovanje avtentičnosti prostora, povezovanje kulturne in naravne dediščine, jasna prostorska organizacija, postopna nadgradnja interpretacijskih vsebin ter dolgoročno vzdrževanje območij. Pomembno vlogo ima tudi sodelovanje lokalnega okolja in strokovnih ustanov, saj dolgoročno ohranjanje takšnih območij ni mogoče brez stalne skrbi in usklajenega delovanja različnih nosilcev.

Za območje Grmade/Hermade so te izkušnje pomembne predvsem zato, ker omogočajo izogibanje parcialnim rešitvam. Namesto obravnave posameznih točk kot ločenih ostalin je mogoče območje razumeti kot celoto, ki jo povezujejo zgodovinski dogodki, prostorske značilnosti in vključitev v širši kontekst Poti miru.

Prav zaradi tega predstavlja strateški projekt WALKofPEACE eno ključnih izhodišč za aktivnost 2.2 projekta WALKofPEACE+. Prenos dobrih praks na Grmado/Hermado je mogoče razumeti kot nadaljevanje razvojnega procesa, v katerem se preverjena znanja in izkušnje prilagajajo novim območjem dediščine prve svetovne vojne.

3 MUZEJ NA PROSTEM SABOTIN KOT REFERENČNI PRIMER DOBRE PRAKSE

3.1 Razvoj območja Sabotina

Sabotin sodi med najpomembnejša območja dediščine prve svetovne vojne na območju nekdanje soške fronte. Zaradi svoje strateške lege je bil med vojno prizorišče intenzivnih spopadov, katerih sledovi so še danes vidni v prostoru. Ohranjen sistem kavern, jarkov, utrdb in drugih vojaških objektov predstavlja pomemben del materialne dediščine, ki priča o življenju in razmerah na fronti.

Postopen razvoj območja Sabotina v muzej na prostem je potekal v okviru več projektov in aktivnosti, katerih skupni cilj je bil ohraniti avtentičnost prostora ter ga hkrati približati širši javnosti. Pri tem je bila posebna pozornost namenjena usklajevanju zahtev varstva dediščine, značilnosti naravnega okolja in potreb po ustrezni predstavitvi zgodovinskih vsebin.
Sabotin danes predstavlja eno osrednjih območij Poti miru in pomemben primer sistematičnega pristopa k raziskovanju, urejanju in interpretaciji dediščine prve svetovne vojne.

3.2 Interpretacijska zasnova

Razvoj območja ni temeljil zgolj na ohranjanju posameznih ostalin, temveč predvsem na oblikovanju interpretacijske zasnove, ki omogoča razumevanje prostora in njegovega zgodovinskega pomena. Pri tem so materialne ostaline obravnavane kot del širše kulturne krajine, v kateri se prepletajo zgodovinske, naravne in družbene vsebine.

Posebna pozornost je namenjena predstavitvi življenja vojakov na fronti, razlagi obrambnih sistemov, vplivu vojne na prostor ter poudarjanju vrednot miru in sodelovanja. Interpretacija ne temelji na posredovanju velike količine podatkov, temveč na oblikovanju razumljivih vsebinskih sklopov, ki omogočajo celovitejše razumevanje območja.

Takšen pristop omogoča različne ravni interpretacije in je prilagojen tako posameznim obiskovalcem kot organiziranim skupinam ter izobraževalnim programom.

3.3 Prostorska organizacija in ureditev območja

Pomemben del razvoja muzeja na prostem Sabotin predstavlja prostorska organizacija območja. Pri urejanju poti in posameznih točk interesa je bilo izhodišče ohranjanje čim večje stopnje avtentičnosti, zato so bili posegi v prostor omejeni na tiste ureditve, ki so bile potrebne za zagotavljanje dostopnosti in varnosti.
Sistem poti omogoča povezovanje posameznih delov območja v smiselno celoto, pri čemer imajo pomembno vlogo usmerjevalne oznake in interpretacijske vsebine. Posebna pozornost je bila namenjena tudi dostopom do posameznih objektov in zagotavljanju preglednosti prostora.

Izkušnje so pokazale, da je kakovost predstavitve dediščine tesno povezana z razumljivo prostorsko organizacijo in možnostjo samostojnega raziskovanja območja.

3.4 Digitalna interpretacija in sodobni pristopi predstavljanja dediščine

V zadnjih letih so bile klasične oblike predstavljanja dediščine dopolnjene tudi z uporabo digitalnih vsebin. Njihov namen ni nadomestiti neposrednega stika s prostorom, temveč omogočiti dostop do dodatnih informacij in prispevati k boljšemu razumevanju posameznih vsebin.

Digitalna orodja omogočajo postopno nadgrajevanje interpretacijskih vsebin ter njihovo prilagajanje različnim skupinam uporabnikov. Hkrati omogočajo predstavitev vsebin v več jezikih in prispevajo k večji dostopnosti informacij.

Takšen pristop se je izkazal kot primeren predvsem pri območjih, kjer je treba zaradi varovanja dediščine posege v prostor omejevati na najmanjšo možno mero.

Izkušnje Sabotina kažejo, da lahko digitalne vsebine pomembno dopolnjujejo klasične oblike interpretacije in omogočajo več ravni predstavitve posameznih vsebin. Njihova uporaba omogoča nadaljnje nadgrajevanje informacij brez dodatnih posegov v prostor, kar je pri občutljivih območjih dediščine še posebej pomembno.

Slika 1: Primer digitalne interpretacije na območju Sabotina

Vir: www.thewalkofpeace.com

3.5 Interpretacijski načrt Sabotina

Pomemben korak pri razvoju muzeja na prostem Sabotin je predstavljala priprava interpretacijskega načrta, ki je vzpostavil strokovna izhodišča za nadaljnje urejanje območja in razvoj interpretacijskih vsebin.

Temeljno izhodišče načrta je razumevanje Sabotina kot kulturne krajine, v kateri se prepletajo materialni ostanki prve svetovne vojne, naravne značilnosti prostora in zgodovinski spomin. Posamezne ostaline niso obravnavane ločeno, temveč kot del širšega zgodovinskega prostora. Pomemben poudarek interpretacijskega načrta predstavlja večplastna interpretacija dediščine, ki poleg vojaških dogodkov vključuje tudi življenje vojakov, vpliv vojne na lokalno prebivalstvo in pomen miru ter sodelovanja v sodobni družbi.

Izkušnje, pridobljene pri pripravi interpretacijskega načrta, predstavljajo pomembno strokovno podlago za nadaljnji razvoj drugih območij dediščine prve svetovne vojne.

3.6 Sistem poti in točk interesa

Pomemben del razvoja muzeja na prostem Sabotin predstavlja oblikovanje sistema poti in točk interesa, ki omogoča povezovanje posameznih vsebin v pregledno in razumljivo celoto.

Pri oblikovanju poti je bilo posebno pozornost namenjeno ohranjanju obstoječih značilnosti prostora ter omejevanju novih posegov na najmanjšo potrebno mero. Posamezne točke

interesa so povezane tako, da omogočajo postopno spoznavanje zgodovinskega prostora in njegovih različnih značilnosti.

Pomembno vlogo pri orientaciji imajo usmerjevalne oznake in interpretacijski elementi, ki omogočajo samostojno raziskovanje območja. Takšna ureditev prispeva k preglednosti prostora in omogoča njegovo uporabo za različne namene.

Izkušnje, pridobljene pri razvoju Sabotina, kažejo, da kakovost predstavitve dediščine ni odvisna od obsega posegov v prostor, temveč predvsem od njihove premišljene umestitve in od jasne prostorske organizacije.

Slika 2: Sistem poti in izbrane točke interesa na območju Sabotina

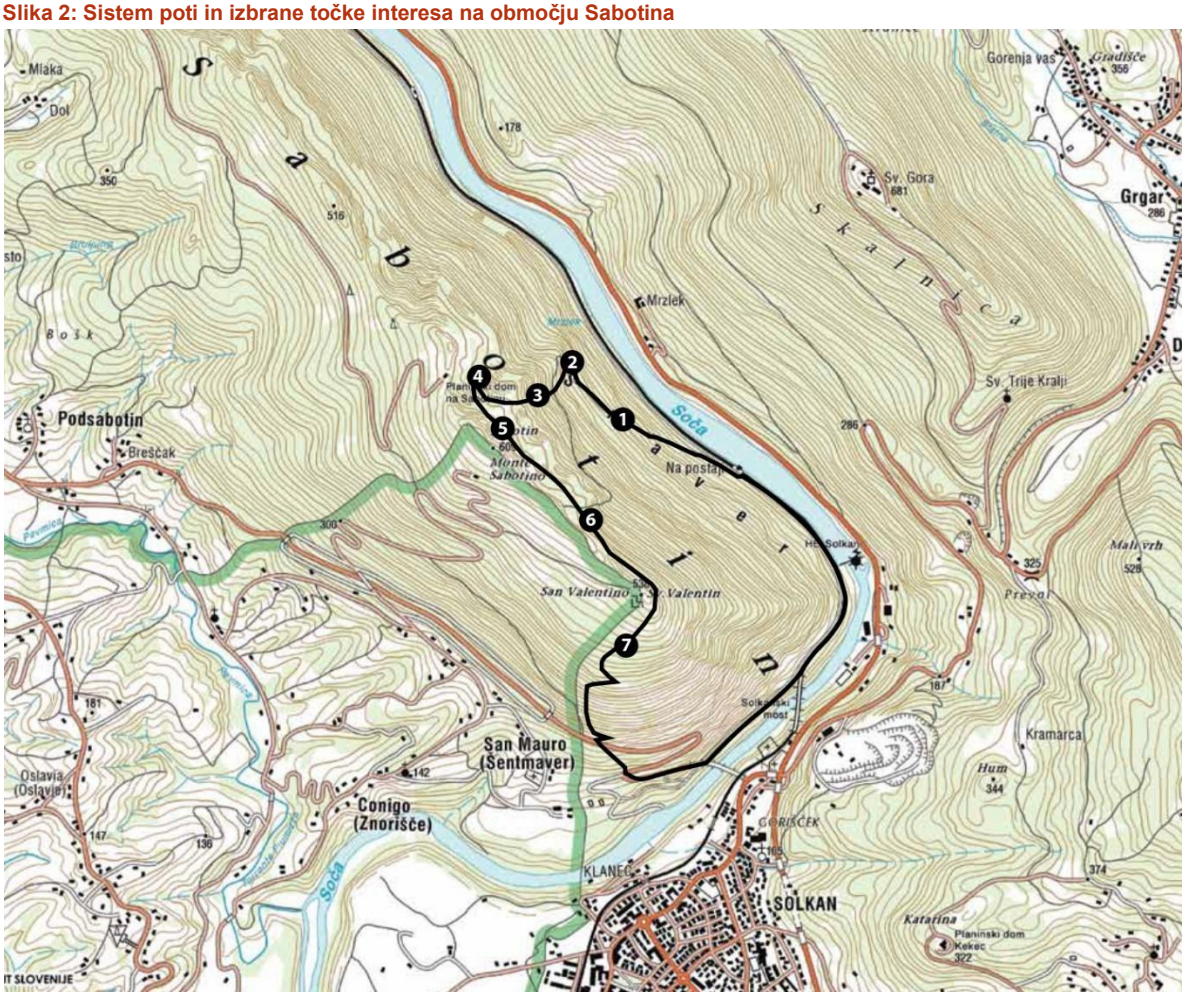

Vir: Interpretacijski načrt Sabotina

3.7 Povezovanje kulturne in naravne dediščine

Sabotin predstavlja primer območja, kjer so zgodovinske ostaline neločljivo povezane z značilnostmi naravnega okolja in kulturne krajine. Dolgotrajni procesi po koncu prve svetovne vojne so pomembno vplivali na današnjo podobo prostora, zaradi česar območje predstavlja preplet kulturne in naravne dediščine.

Pri urejanju območja je bilo posebno pozornost namenjeno usklajevanju zahtev varstva kulturne dediščine in ohranjanja naravnih vrednot. Takšen pristop omogoča celovito razumevanje prostora in prispeva k ohranjanju njegovih posebnosti.

Izkušnje Sabotina kažejo, da kulturne dediščine ni mogoče obravnavati ločeno od naravnega okolja, saj prav njuna medsebojna povezanost pomembno vpliva na identiteto prostora in njegovo doživljanje.

3.8 Upravljanje in vzdrževanje območja

Dolgoročno ohranjanje muzejev na prostem ni povezano zgolj z njihovo ureditvijo, temveč predvsem z zagotavljanjem ustreznega sistema upravljanja in rednega vzdrževanja. To vključuje spremljanje stanja dediščine, urejanje poti, odstranjevanje zaraščene vegetacije ter skrb za interpretacijske elemente.

Izkušnje Sabotina kažejo, da je dolgoročna kakovost območja odvisna od stalnega sodelovanja različnih ustanov in od postopnega prilagajanja vsebin novim potrebam in spoznanjem. Pomembno vlogo ima tudi vključevanje lokalnega okolja, ki prispeva k ohranjanju identitete prostora in njegovi trajnostni rabi.

3.9 Izhodišča za prenos metodoloških pristopov

Izkušnje, pridobljene pri razvoju muzeja na prostem Sabotin, ne predstavljajo modela, ki bi ga bilo mogoče neposredno prenesti na druga območja. Njihova vrednost je predvsem v metodoloških pristopih, ki omogočajo prilagajanje rešitev značilnostim posameznega prostora.

Med pomembnejšimi spoznanji so predvsem pomen celovite interpretacijske zasnove, premišljena prostorska organizacija, zagotavljanje dostopnosti in varnosti ter postopno vključevanje sodobnih oblik predstavljanja dediščine. Enako pomembna sta dolgoročno upravljanje območja in sodelovanje različnih ustanov, ki omogočata trajnostno ohranjanje dediščine.

Prav ta spoznanja predstavljajo osnovo za prenos metodoloških pristopov na območje vzpetine Grmada/Hermada v okviru projekta WALKofPEACE+.

4 METODOLOŠKI ELEMENTI ZA VZPOSTAVLJANJE MUZEJEV NA PROSTEM

4.1 Temeljna izhodišča

Razvoj muzejev na prostem na območjih dediščine prve svetovne vojne zahteva celovit pristop, ki presega zgolj urejanje posameznih objektov ali vzpostavljanje novih vsebin v prostoru. Izkušnje, pridobljene v okviru Poti miru, kažejo, da je dolgoročna kakovost takšnih območij odvisna predvsem od sposobnosti usklajevanja različnih vidikov varovanja, raziskovanja, interpretacije in predstavljanja dediščine.

Pri tem je bistvenega pomena razumevanje območja kot celote, v kateri materialne ostaline, naravne značilnosti in zgodovinski spomin tvorijo neločljivo povezano kulturno krajino. Naloga muzeja na prostem zato ni zgolj predstavitev posameznih objektov, temveč omogočanje razumevanja prostora in njegovega zgodovinskega pomena.

Takšen pristop zahteva premišljeno načrtovanje vseh posegov ter iskanje ravnotežja med varovanjem dediščine, dostopnostjo območja in njegovo trajnostno rabo.

4.2 Raziskovalne podlage

Vzpostavitev muzeja na prostem temelji na poznavanju zgodovinskih, prostorskih in naravnih značilnosti območja. Pomemben del priprave predstavlja zbiranje in vrednotenje razpoložljivih virov ter prepoznavanje tistih dediščinskih elementov, ki imajo poseben pomen za razumevanje zgodovinskega dogajanja.

Pri tem imajo pomembno vlogo arhivsko gradivo, zgodovinske karte, fotografski viri, rezultati terenskih raziskav in obstoječe strokovne podlage. Njihova analiza omogoča prepoznavanje posameznih točk interesa ter oblikovanje vsebinskih izhodišč za nadaljnjo interpretacijo območja.

Izkušnje Poti miru kažejo, da kakovostna interpretacija temelji predvsem na dobrem poznavanju prostora in spoštovanju njegove avtentičnosti.

4.3 Interpretacijska zasnova

Interpretacijska zasnova predstavlja enega osrednjih elementov razvoja muzeja na prostem. Njena naloga ni zgolj posredovanje informacij, temveč oblikovanje razumljivih vsebinskih sklopov, ki omogočajo razumevanje zgodovinskega prostora in njegovih različnih pomenov.

Pri oblikovanju interpretacijskih vsebin je pomembno izhajati iz značilnosti posameznega območja in se izogibati preobremenjenosti z informacijami. Posamezne vsebine morajo biti med seboj povezane in umeščene v širši zgodovinski in krajinski okvir.

Posebna pozornost je namenjena povezovanju materialnih ostalin z življenjem vojakov, vplivom vojne na lokalno prebivalstvo in spremembami, ki jih je vojna povzročila v prostoru. Takšen pristop omogoča večplastno razumevanje dediščine ter prispeva k oblikovanju skupnega prostora spomina.

4.4 Prostorska organizacija in interpretacijska infrastruktura

Pomemben del muzejev na prostem predstavlja prostorska organizacija območja. Njena naloga je vzpostaviti pregledno in razumljivo povezavo med posameznimi točkami interesa ter omogočiti varno in neovirano gibanje po prostoru.
Izkušnje kažejo, da obseg posegov sam po sebi ni odločilen za kakovost predstavitve dediščine. Bistveno pomembnejša je njihova premišljena umestitev, ki mora slediti načelu minimalnih posegov in spoštovanju značilnosti prostora.

Interpretacijska infrastruktura vključuje označene poti, usmerjevalni sistem, interpretacijske elemente in druge ureditve, katerih namen je podpirati razumevanje območja, ne da bi pri tem prevladale nad njegovimi avtentičnimi značilnostmi.

4.5 Digitalne vsebine kot dopolnitev interpretacije

Razvoj digitalnih tehnologij je omogočil nove možnosti predstavljanja dediščine, vendar izkušnje kažejo, da njihova vloga ni nadomeščanje neposrednega doživljanja prostora, temveč njegova dopolnitev.

Digitalne vsebine omogočajo dostop do dodatnih informacij, večjezičnih predstavitev in različnih ravni interpretacije. Hkrati omogočajo postopno nadgrajevanje vsebin brez dodatnih posegov v prostor, kar je pri občutljivih območjih dediščine še posebej pomembno.

Njihova uporaba mora biti podrejena osnovnemu cilju interpretacije, to je razumevanju prostora in njegove zgodovine.

4.6 Upravljanje območja in vključevanje lokalnega okolja

Dolgoročno ohranjanje muzejev na prostem ni mogoče brez ustreznega sistema upravljanja in rednega vzdrževanja. Skrb za stanje dediščine, urejenost poti in spremljanje sprememb v prostoru predstavljajo pomemben del odgovornega ravnanja z dediščino.
Pri tem imajo pomembno vlogo različne ustanove, strokovne organizacije in lokalno okolje. Izkušnje, pridobljene v okviru Poti miru, kažejo, da sodelovanje med različnimi nosilci dejavnosti pomembno prispeva k dolgoročni kakovosti območij in njihovemu vključevanju v življenje lokalnih skupnosti.

Prav povezovanje raziskovanja, varovanja, interpretacije in trajnostne rabe prostora predstavlja eno izmed temeljnih značilnosti sodobnega pristopa k urejanju muzejev na prostem.

4.7 Ohranjanje avtentičnosti prostora

Ena temeljnih značilnosti urejanja območij dediščine prve svetovne vojne je spoštovanje avtentičnosti prostora. Materialne ostaline, reliefne značilnosti, vegetacija in podoba kulturne krajine predstavljajo sestavne dele zgodovinskega prostora, zato je treba vse posege načrtovati premišljeno in v najmanjšem potrebnem obsegu.

Izkušnje, pridobljene v okviru Poti miru, kažejo, da kakovost predstavitve dediščine ni odvisna od količine novih ureditev, temveč predvsem od njihove ustrezne umestitve in prilagojenosti značilnostim prostora. Cilj posegov ni preoblikovanje območja, temveč ustvarjanje pogojev za njegovo razumevanje in varno uporabo.

Takšen pristop prispeva k ohranjanju identitete prostora in omogoča dolgoročno varovanje dediščinskih vrednot.

4.8 Dostopnost in varnost

Ureditev muzejev na prostem mora zagotavljati ustrezno dostopnost posameznih točk interesa in varno gibanje po območju. To vključuje urejanje dostopov, zagotavljanje preglednosti poti ter odstranjevanje dejavnikov, ki bi lahko oteževali uporabo prostora ali vplivali na ohranjanje dediščine.

Pri tem je pomembno ohranjati ravnotežje med potrebami uporabnikov in zahtevami varovanja prostora. Ureditve morajo biti prilagojene značilnostim posameznega območja in ne smejo posegati v njegovo avtentičnost.

Izkušnje Poti miru kažejo, da je prav premišljena ureditev dostopov eden ključnih elementov uspešne predstavitve dediščine.

4.9 Večjezičnost in digitalna interpretacija

Dediščina prve svetovne vojne na območju nekdanje soške fronte je izrazito čezmejna, zato ima večjezičnost pomembno vlogo pri predstavljanju posameznih območij. Dostopnost informacij v različnih jezikih omogoča širši dostop do vsebin in prispeva k skupni predstavitvi dediščine.

Pomembno dopolnitev klasičnih interpretacijskih elementov predstavljajo digitalne vsebine, ki omogočajo postopno nadgrajevanje informacij in prilagajanje različnim skupinam uporabnikov. Pri tem njihova naloga ni nadomestiti neposrednega stika s prostorom, temveč omogočiti dodatne ravni interpretacije.

Takšen pristop se je v okviru Poti miru izkazal kot primeren predvsem pri območjih, kjer je treba posege v prostor omejevati na najmanjšo možno mero.

4.10 Dolgoročno upravljanje območij dediščine

Dolgoročna kakovost muzejev na prostem je odvisna od stalne skrbi za stanje območja in od sposobnosti prilagajanja novim potrebam ter spoznanjem. Upravljanje območij dediščine zato ni omejeno zgolj na izvedbo posameznih posegov, temveč vključuje tudi redno vzdrževanje, spremljanje stanja in postopno nadgrajevanje interpretacijskih vsebin.
Pomembno vlogo pri tem imajo različne ustanove, lokalne skupnosti in strokovne organizacije, katerih sodelovanje omogoča trajnostno ohranjanje dediščine in njeno vključevanje v življenje prostora.

Izkušnje, pridobljene v okviru Poti miru in strateškega projekta WALKofPEACE, potrjujejo, da dolgoročna uspešnost muzejev na prostem temelji predvsem na povezovanju raziskovanja, varovanja, interpretacije in odgovorne rabe prostora.

5 PRENOS METODOLOŠKIH PRAKS NA OBMOČJE GRMADE/HERMADE

5.1 Predstavitev območja

Vzpetina Grmada/Hermada predstavlja eno izmed pomembnejših območij dediščine prve svetovne vojne na Krasu. Zaradi svoje strateške lege je bila v času prve svetovne vojne vključena v obrambni sistem avstro-ogrske vojske, o čemer še danes pričajo številne materialne ostaline, razpršene po širšem območju. Ohranili so se posamezni deli jarkov, kavern, utrdb in drugih vojaških objektov, ki predstavljajo pomemben del zgodovinskega spomina in pričajo o vlogi območja v času vojaških operacij na soški fronti.

Poleg zgodovinskega pomena območje zaznamujejo tudi izrazite krajinske in naravne značilnosti, ki pomembno prispevajo k njegovi prepoznavnosti. Prav preplet kulturne in naravne dediščine predstavlja eno izmed temeljnih značilnosti območja in pomembno izhodišče za njegovo nadaljnje urejanje.

Vzpetina Grmada/Hermada je vključena v širši prostor Poti miru, pri čemer njena lega omogoča povezovanje z drugimi območji dediščine prve svetovne vojne ter vključevanje v skupno čezmejno predstavitev zgodovinskih dogodkov. Območje ima zato pomembno vlogo pri nadaljnjem povezovanju dediščinskih lokalitet na Krasu in pri krepitvi skupnega prostora spomina in sodelovanja.

5.2 Začetno stanje območja

Kljub izjemnemu zgodovinskemu pomenu območje pred začetkom aktivnosti ni bilo sistematično urejeno kot muzej na prostem. Posamezne ostaline in točke interesa niso bile povezane v enotno celoto, prav tako ni bila vzpostavljena interpretacijska zasnova, ki bi omogočala samostojno spoznavanje prostora in njegovo vključevanje v širšo mrežo Poti miru.

Na območju ni bilo jasno določene in označene poti, ki bi obiskovalcem omogočala varno gibanje in orientacijo med posameznimi točkami interesa. Zaradi zaraščenosti in pomanjkanja ustrezne predstavitve je bilo razumevanje zgodovinskega pomena posameznih objektov oteženo, območje pa ni omogočalo celovitega doživljanja dediščine prve svetovne vojne.

Posamezne ostaline so bile sicer znane lokalnemu prebivalstvu in raziskovalcem, vendar njihova prostorska povezanost in zgodovinski pomen nista bila ustrezno predstavljena širši javnosti.

Takšno stanje je predstavljalo izhodišče za razmislek o ureditvi območja po načelih, ki so bila v preteklih letih razvita in preizkušena na drugih območjih Poti miru.

5.3 Grmada/Hermada v okviru Poti miru

Ureditev območja Grmade/Hermade ne predstavlja samostojne pobude, temveč nadaljevanje prizadevanj za postopno povezovanje območij dediščine prve svetovne vojne v skupen prostor spomina in sodelovanja. Pri tem izhodišče ni bilo oblikovanje novega, od drugih območij ločenega modela, temveč vključevanje Grmade/Hermade v širši koncept Poti miru.

V okviru aktivnosti 2.2 projekta WALKofPEACE+ je bilo zato posebno pozornost namenjeno preučitvi rešitev, ki so bile razvite v okviru strateškega projekta WALKofPEACE. Med njimi ima posebno mesto muzej na prostem Sabotin, ki je bil v projektni dokumentaciji prepoznan kot referenčni primer pri oblikovanju muzeja na prostem na območju Grmade/Hermade.

Prenos izkušenj ni bil razumljen kot neposredno prevzemanje posameznih rešitev, temveč kot proces njihove prilagoditve prostorskim, zgodovinskim in vsebinskim značilnostim obravnavanega območja. Pomembno izhodišče pri tem predstavljajo načela ohranjanja avtentičnosti prostora, celovite interpretacije dediščine in postopnega razvoja območja.

Vključevanje Grmade/Hermade v širši prostor Poti miru prispeva k večji prepoznavnosti območja ter omogoča njegovo povezovanje z drugimi lokalitetami dediščine prve svetovne vojne v čezmejnem prostoru med Alpami in Jadranom.

5.4 Primerjalni pogled na območji Sabotina in Grmade/Hermade

Čeprav se območji Sabotina in Grmade/Hermade razlikujeta po obsegu, prostorskih značilnostih in stopnji dosedanje urejenosti, ju povezuje več skupnih značilnosti. Obe območji sta del dediščine prve svetovne vojne, zaznamujeta ju ohranjeni vojaški objekti in izrazita povezanost zgodovinskih vsebin z značilnostmi kulturne krajine.

Izkušnje, pridobljene pri razvoju muzeja na prostem Sabotin, so pokazale, da je pri urejanju takšnih območij bistvenega pomena predvsem oblikovanje pregledne prostorske organizacije, zagotavljanje dostopnosti posameznih točk interesa in razvoj interpretacijskih vsebin, ki obiskovalcem omogočajo razumevanje prostora kot celote.

Prav ta spoznanja so predstavljala izhodišče za oblikovanje rešitev na območju Grmade/Hermade. Pri tem ni šlo za neposredno prenašanje posameznih ureditev, temveč za

uporabo metodoloških pristopov, ki jih je bilo mogoče prilagoditi značilnostim kraškega prostora.

Tabela 1: Primerjava izbranih metodoloških elementov na območjih Sabotina in Grmade/Hermade

Metodološki element	Sabotin	Grmada/Hermada
Muzej na prostem	vzpostavljen	v razvoju
Interpretacijska zasnova	da	da
Sistem poti	da	d
Sistem označevanja	da	da
Digitalna interpretacija	Sodobne digitalne vsebine	QR kode in zvočne vsebine
Samostojno spoznavanje območja	omogočeno	omogočeno
Vključitev v Pot miru	da	da

Vir: Interpretacijski načrt Sabotina in projektna dokumentacija za območje Grmade/Hermade

5.5 Interpretacijska zasnova območja Grmade/Hermade

Ureditev muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada ne temelji zgolj na ohranjanju posameznih ostalin prve svetovne vojne, temveč na oblikovanju celovite predstavitve območja, ki omogoča razumevanje njegovega zgodovinskega pomena in vloge v širšem prostoru nekdanje soške fronte.

Pomembno izhodišče pri oblikovanju interpretacijskih vsebin predstavljajo izkušnje, pridobljene v okviru Poti miru, zlasti pri razvoju muzeja na prostem Sabotin. Pri tem izhodišče ni bilo neposredno prevzemanje posameznih rešitev, temveč njihova prilagoditev značilnostim obravnavanega območja.

Interpretacijska zasnova temelji na razumevanju Grmade/Hermade kot zgodovinskega prostora, v katerem se prepletajo materialni ostanki prve svetovne vojne, značilnosti kraške

kulturne krajine in spomin na dogodke, ki so zaznamovali območje. Posamezne točke interesa niso obravnavane kot samostojni elementi, temveč kot deli širšega zgodovinskega prostora.

Pri oblikovanju vsebin je posebna pozornost namenjena povezovanju materialnih ostalin z zgodovinskim kontekstom ter omogočanju samostojnega ali vodenega spoznavanja območja. Interpretacija ni usmerjena zgolj v predstavitev vojaških dogodkov, temveč prispeva k razumevanju življenja na fronti, sprememb prostora in pomena dediščine prve svetovne vojne v sodobnem času.

Pomemben del zasnove predstavlja tudi vključevanje območja Grmade/Hermade v širši prostor Poti miru. Na ta način posamezna lokaliteta ni obravnavana kot samostojna enota, temveč kot del skupne čezmejne dediščine, ki povezuje območja nekdanje soške fronte.
Takšen pristop omogoča postopno nadgrajevanje vsebin in predstavlja podlago za nadaljnji razvoj muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada .

5.6 Uporaba metodoloških izhodišč na območju Grmade/Hermade

Pri načrtovanju in urejanju območja Grmade/Hermade so bila upoštevana izhodišča, razvita v okviru Poti miru in preizkušena na drugih območjih dediščine prve svetovne vojne. Posebna pozornost je bila namenjena ohranjanju avtentičnosti prostora in omejevanju posegov na najmanjšo potrebno mero.

Pri oblikovanju rešitev je bilo izhodišče, da mora ureditev območja omogočati njegovo razumljivo in pregledno predstavitev, ne da bi pri tem posegla v značaj prostora in njegove zgodovinske značilnosti. Enako pomembna sta bila zagotavljanje varnega gibanja po območju ter vzpostavitev pogojev za samostojno ali vodeno spoznavanje dediščine.

Posebna pozornost je bila namenjena tudi povezovanju materialnih ostalin s širšim zgodovinskim kontekstom ter vključevanju sodobnih načinov predstavljanja vsebin, ki omogočajo postopno nadgrajevanje interpretacije brez dodatnih posegov v prostor.

Pri prenosu metodoloških pristopov so bila posebej pomembna načela obravnave območja kot enotnega zgodovinskega prostora, ohranjanja avtentičnosti materialnih ostalin in krajine, omejevanja posegov na najmanjšo potrebno mero, zagotavljanja preglednosti in varnosti gibanja, omogočanja samostojnega ali vodenega spoznavanja območja ter postopnega vključevanja digitalnih vsebin in dolgoročnega upravljanja območja. Takšen pristop predstavlja

eno temeljnih značilnosti aktivnosti 2.2 projekta WALKofPEACE+ in omogoča prilagajanje rešitev značilnostim posameznega prostora.

5.7 Prostorska organizacija območja in ureditev točk interesa

Pri urejanju območja Grmade/Hermade je bilo izhodišče oblikovanje pregledne prostorske organizacije, ki omogoča povezovanje posameznih ostalin prve svetovne vojne v smiselno celoto. Posamezne točke interesa so bile obravnavane kot sestavni deli širšega zgodovinskega prostora, zato je bila posebna pozornost namenjena njihovi medsebojni povezanosti in razumljivosti celotnega območja.

Predvidene ureditve izhajajo iz obstoječih naravnih danosti in ohranjene razporeditve vojaških objektov. Pri načrtovanju so bila upoštevana načela minimalnih posegov in ohranjanja avtentičnosti prostora, ki predstavljata eno temeljnih izhodišč pri urejanju območij dediščine prve svetovne vojne.
Pomembno vlogo pri prostorski organizaciji območja ima interpretacijska pot, ki povezuje posamezne točke interesa v pregledno celoto in omogoča postopno spoznavanje zgodovinskega prostora. Takšna ureditev prispeva k boljšemu razumevanju medsebojne povezanosti posameznih objektov ter omogoča orientacijo in varno gibanje po območju.

Pri oblikovanju prostorske organizacije so bila upoštevana izhodišča, razvita v okviru Poti miru in preizkušena na območju Sabotina, pri čemer so bile posamezne rešitve prilagojene prostorskim in krajinskim značilnostim Grmade/Hermade.

Slika 3: Karta območja Grmade/Hermade z označenimi točkami interesa in predvidenimi posegi

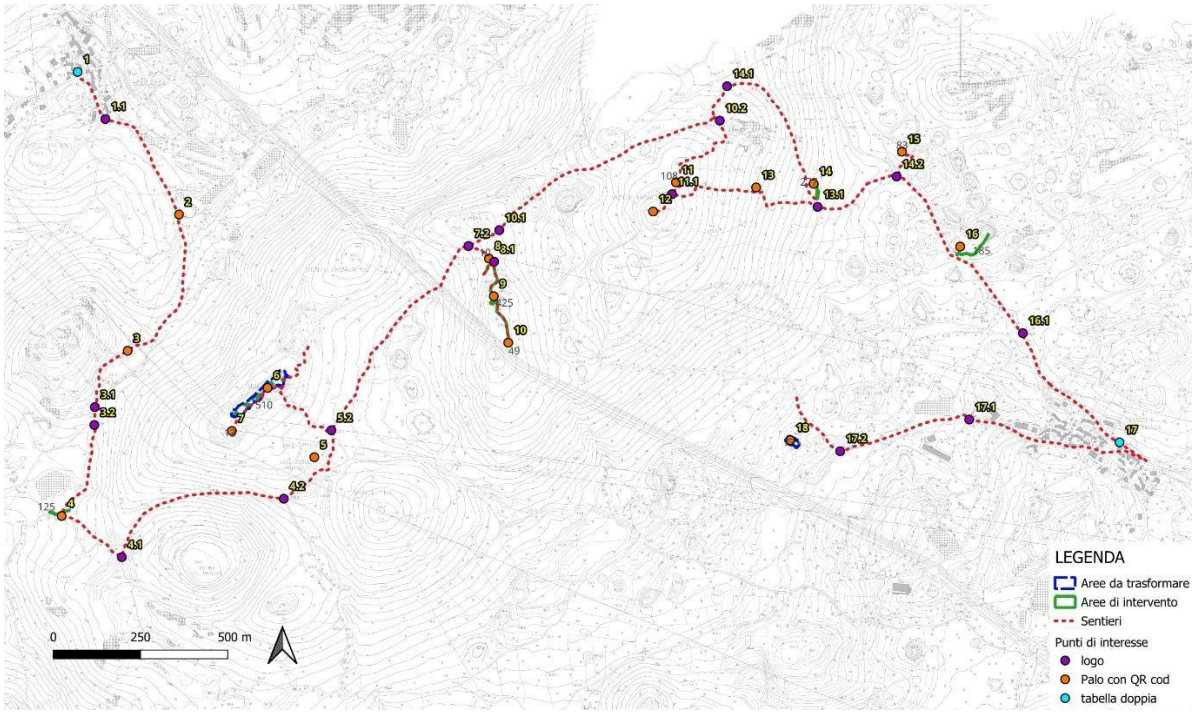

Vir: Tehnična dokumentacija za ureditev območja Grmade/Hermade (karta intervencij).

Karta prikazuje potek interpretacijske poti ter razporeditev posameznih točk interesa, ki skupaj tvorijo osnovo muzeja na prostem.

5.8 Sistem označevanja in interpretacijski elementi

Pomemben del ureditve območja predstavlja sistem označevanja, katerega namen je zagotavljati preglednost prostora in omogočati orientacijo med posameznimi točkami interesa. Pri oblikovanju rešitev so bile upoštevane izkušnje, pridobljene pri drugih območjih Poti miru, pri čemer so bile posamezne rešitve prilagojene značilnostim območja Grmade/Hermade.
Predvideni interpretacijski elementi omogočajo postopno spoznavanje prostora in hkrati omejujejo potrebo po dodatnih posegih v prostor.

Tabela 2: Pregled interpretacijskih elementov na območju Grmade/Hermade

Interpretacijski element	Število
Smerne označbe	17
Informacijske točke s QR kodami	16
Glavne točke interesa	18

Vir: tehnična dokumentacija za območje Grmade/Hermade

Sistem označevanja na območju Grmade/Hermade ne predstavlja zgolj usmerjanja gibanja po prostoru, temveč tudi pomemben element interpretacije dediščine. Posamezni elementi so zasnovani tako, da omogočajo preglednost območja in prispevajo k samostojnemu spoznavanju zgodovinskega prostora.

Slika 4: Primer smerne označbe in informacijske table na območju Grmade/Hermade

Vir: projektna dokumentacija oziroma fotografsko gradivo projekta

Vzpostavljeni sistem omogoča samostojno spoznavanje območja in predstavlja osnovo za nadaljnji razvoj interpretacijskih vsebin.

5.9 Ureditve za zagotavljanje dostopnosti in varnosti

Pomemben del aktivnosti je bil namenjen izboljšanju dostopnosti posameznih točk interesa in zagotavljanju varnega gibanja po območju. Pri tem so bila upoštevana načela, ki izhajajo iz izkušenj Poti miru, predvsem ohranjanje značilnosti prostora in omejevanje posegov na najmanjšo potrebno mero.
Predvidene ureditve vključujejo odstranjevanje zaraščene vegetacije, čiščenje posameznih dostopov ter odstranjevanje nakopičenega materiala na izbranih lokacijah.

Tabela 3: Pregled ureditev na območju Grmade/Hermade

Vrsta posega	Obseg
Vegetacijske ureditve	približno 2.331 m²
Odstranitev nakopičenega materiala	približno 29 m³

Obravnavane točke interesa	18

Vir: tehnična dokumentacija za območje Grmade/Hermade

Ureditve so bile načrtovane z namenom izboljšanja dostopnosti posameznih točk interesa in zagotavljanja večje preglednosti območja. Posegi so bili omejeni na najmanjšo potrebno mero in prilagojeni značilnostim prostora.

Takšne ureditve prispevajo k boljši predstavitvi posameznih ostalin prve svetovne vojne ter omogočajo varnejše in preglednejše gibanje po območju.

Slika 5: Primer ureditve dostopa do posamezne točke interesa

Vir: fotografska dokumentacija projekta

5.10 Digitalna predstavitev vsebin

Izkušnje, pridobljene pri urejanju drugih območij Poti miru, kažejo, da lahko digitalne vsebine pomembno dopolnjujejo neposredno doživljanje prostora. Njihova naloga ni nadomeščati materialnih ostalin ali interpretacijskih elementov v prostoru, temveč omogočati dostop do dodatnih informacij in postopno nadgrajevanje vsebin.

Na območju Grmade/Hermade je predvidena uporaba QR kod, ki omogočajo dostop do dodatnih interpretacijskih vsebin in večjezičnih informacij. Takšen pristop omogoča nadaljnje dopolnjevanje vsebin brez dodatnih posegov v prostor.

Posebna pozornost je bila pri oblikovanju digitalnih vsebin namenjena tudi izboljšanju dostopnosti informacij za različne skupine uporabnikov. Na območju Grmade/Hermade so interpretacijske vsebine, dostopne preko QR kod na informacijskih količkih in tablah, na voljo tudi v zvočni obliki prek spletnih vsebin. Takšna rešitev predstavlja pomemben prispevek k večji dostopnosti dediščine za ranljive skupine uporabnikov ter omogoča samostojnejše spoznavanje območja.

Z vključevanjem različnih oblik podajanja informacij se interpretacijske vsebine približujejo širšemu krogu obiskovalcev in prispevajo k uresničevanju načel vključujoče in dostopne interpretacije dediščine. Takšen pristop predstavlja pomembno nadgradnjo klasičnih oblik predstavljanja vsebin ter prispeva k večji kakovosti obiskovalne izkušnje.

Slika 6: Primer QR kode za dostop do digitalnih vsebin

Vir: projektna dokumentacija oziroma fotografsko gradivo projekta

Digitalne vsebine predstavljajo dopolnitev interpretacije in prispevajo k večji dostopnosti informacij za različne skupine uporabnikov prostora.

5.11 Nadaljnji razvoj območja

Aktivnosti, izvedene v okviru projekta WALKofPEACE+, predstavljajo pomemben korak pri postopnem oblikovanju muzeja na prostem na območju Grmade/Hermade. Pri tem ne gre za zaključeno ureditev, temveč za proces, ki temelji na postopnem nadgrajevanju vsebin in prilagajanju rešitev značilnostim prostora.

Izkušnje, pridobljene pri urejanju območja Grmade/Hermade, potrjujejo, da je mogoče metodološke pristope, razvite v okviru Poti miru in preizkušene na drugih območjih dediščine prve svetovne vojne, uspešno prilagoditi novim prostorskim in vsebinskim okoliščinam. Pri tem imajo pomembno vlogo ohranjanje avtentičnosti prostora, premišljena prostorska organizacija ter povezovanje raziskovanja, interpretacije in trajnostne rabe dediščine.

Nadaljnji razvoj območja bo zahteval redno vzdrževanje poti, spremljanje stanja posameznih objektov in skrb za interpretacijske elemente. Pomembno vlogo pri tem imajo sodelovanje različnih ustanov, vključevanje lokalnega okolja ter nadaljnje povezovanje območja Grmade/Hermade z drugimi lokalitetami Poti miru.

Takšen pristop omogoča trajnostno ohranjanje dediščine prve svetovne vojne in prispeva k nadaljnji krepitvi skupnega čezmejnega prostora spomina in sodelovanja.

Slika 7: Pogled na območje Grmade/Hermade po izvedbi ureditev

Vir: www.thewalkofpeace.com

Izvedene aktivnosti predstavljajo pomembno podlago za nadaljnji razvoj območja in njegovo vključevanje v skupni prostor Poti miru.

5.12 Pomen aktivnosti 2.2 za nadaljnji razvoj območja

Aktivnost 2.2 projekta WALKofPEACE+ predstavlja pomemben korak pri nadaljnjem razvoju območja Grmade/Hermade in njegovi postopni vključitvi v širši sistem Poti miru. Pri tem ne gre zgolj za izvedbo posameznih ureditev v prostoru, temveč predvsem za prenos metodoloških pristopov in izkušenj, pridobljenih v okviru predhodnih projektov, ter njihovo prilagoditev značilnostim obravnavanega območja.

Posebna vrednost aktivnosti je v uporabi načela kapitalizacije, ki predstavlja eno temeljnih izhodišč programa Interreg Italija–Slovenija. Namesto oblikovanja povsem novih rešitev projekt

izhaja iz rezultatov, ki so bili razviti in preizkušeni v okviru Poti miru in strateškega projekta WALKofPEACE. Na ta način se zagotavljata kontinuiteta razvojnih aktivnosti ter učinkovita uporaba že pridobljenega znanja in izkušenj.

Izkušnje, pridobljene pri razvoju muzeja na prostem Sabotin, so omogočile oblikovanje metodoloških izhodišč, ki jih je bilo mogoče prilagoditi prostorskim, krajinskim in zgodovinskim značilnostim Grmade/Hermade. Prenos dobrih praks zato ne pomeni neposrednega prevzemanja posameznih rešitev, temveč uporabo preverjenih pristopov, ki omogočajo postopno in trajnostno urejanje območij dediščine prve svetovne vojne.

Pomemben rezultat aktivnosti 2.2 je tudi krepitev vloge Grmade/Hermade v okviru skupnega čezmejnega prostora Poti miru. Izvedene rešitve so prispevale tudi k večji dostopnosti interpretacijskih vsebin za različne skupine uporabnikov, vključno z ranljivimi skupinami, kar predstavlja pomemben element sodobnih pristopov k predstavljanju kulturne dediščine. Območje se postopoma vključuje v mrežo lokalitet dediščine prve svetovne vojne, ki povezujejo prostor med Alpami in Jadranom ter prispevajo k ohranjanju zgodovinskega spomina, spodbujanju medkulturnega dialoga in uveljavljanju vrednot miru in sodelovanja.

Pripravljeni dokument ne predstavlja izvedbenega načrta, temveč strokovno podlago za nadaljnje razvojne aktivnosti. Njegov namen je zagotoviti metodološka izhodišča za prihodnje urejanje območja ter prispevati k oblikovanju enotnega pristopa k raziskovanju, interpretaciji in predstavljanju dediščine prve svetovne vojne.

Pomen aktivnosti 2.2 presega okvir posamezne lokalitete. Izkušnje, pridobljene pri urejanju območja Grmade/Hermade, bodo lahko predstavljale pomembno izhodišče tudi za nadaljnje aktivnosti v okviru projekta WALKofPEACE+ ter za druge pobude, namenjene ohranjanju in predstavljanju dediščine prve svetovne vojne v čezmejnem prostoru. V tem smislu aktivnost ne predstavlja zaključka razvojnega procesa, temveč njegovo nadaljevanje in nadgradnjo, ki temelji na sodelovanju, izmenjavi znanja in postopnem povezovanju posameznih območij v skupen prostor evropske dediščine.

6 ZAKLJUČEK

Aktivnost 2.2 projekta WALKofPEACE+ je usmerjena v prenos najboljših metodoloških praks, razvitih pri urejanju območij dediščine prve svetovne vojne, na območje vzpetine Grmada/Hermada . Pri tem izhodišče ne predstavlja neposredno prevzemanje posameznih rešitev, temveč njihova prilagoditev prostorskim, zgodovinskim in vsebinskim značilnostim obravnavanega območja.

Pomembno strokovno podlago za pripravo metodoloških izhodišč predstavljajo izkušnje, pridobljene v okviru razvoja Poti miru ter rezultati strateškega projekta WALKofPEACE. Posebno mesto med primeri dobre prakse zavzema muzej na prostem Sabotin, katerega razvoj je pokazal pomen celovitega pristopa, ki povezuje raziskovanje, interpretacijo dediščine, prostorsko organizacijo in dolgoročno upravljanje območja.

Analiza obstoječih rešitev in strokovnih podlag je pokazala, da je mogoče metodološke pristope, razvite na drugih območjih dediščine prve svetovne vojne, uspešno prilagoditi značilnostim vzpetine Grmada/Hermada . Pri tem so bili upoštevani tako ohranjeni materialni ostanki prve svetovne vojne kot tudi naravne in krajinske značilnosti območja.

Ureditve, izvedene v okviru projekta WALKofPEACE+, predstavljajo pomemben korak pri postopnem oblikovanju muzeja na prostem na območju Grmade/Hermade. Vzpostavitev sistema poti, označevanja in interpretacijskih vsebin prispeva k boljši predstavitvi dediščine prve svetovne vojne ter ustvarja pogoje za nadaljnji razvoj območja v okviru Poti miru.

Izkušnje, pridobljene pri urejanju Grmade/Hermade, potrjujejo pomen postopnega in premišljenega pristopa, ki temelji na spoštovanju avtentičnosti prostora ter na iskanju ravnotežja med varovanjem dediščine in njeno dostopnostjo. Takšen pristop omogoča trajnostno rabo območja ter prispeva k ohranjanju zgodovinskega spomina in vrednot miru, ki predstavljajo eno temeljnih izhodišč Poti miru.

Prenos metodoloških praks, izveden v okviru aktivnosti 2.2, tako ne predstavlja zgolj prispevka k ureditvi posameznega območja, temveč tudi nadaljnjo krepitev skupnega čezmejnega pristopa k raziskovanju, ohranjanju in predstavljanju dediščine prve svetovne vojne v prostoru med Alpami in Jadranom.

Območje Grmade/Hermade s tem postopoma postaja del širšega sistema Poti miru in prispeva k nadaljnjemu razvoju skupnega prostora spomina, sodelovanja in trajnostne rabe dediščine prve svetovne vojne. Aktivnosti, izvedene v okviru projekta WALKofPEACE+, predstavljajo pomembno podlago za nadaljnje raziskovanje, interpretacijo in predstavljanje območja ter njegovo vključevanje v skupni čezmejni prostor kulturne dediščine.

7 LITERATURA IN VIRI

PROGRAMSKA, TEHNIČNA IN PROJEKTNA DOKUMENTACIJA

Interreg VI-A Italija–Slovenija 2021–2027. Prijavnica projekta WALKofPEACE+.
Strateški projekt WALKofPEACE. Zaključno poročilo projekta.

Strateški projekt WALKofPEACE. Delovni paketi, poročila in strokovne podlage.
Projekt WALKofPEACE+. Aktivnost 2.2 – Prenos najboljših metodoloških praks za ureditev muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada .
Tehnična dokumentacija za ureditev muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada .
Projektna dokumentacija in elaborati, pripravljeni v okviru aktivnosti 2.2 projekta WALKofPEACE+.

STROKOVNE PODLAGE

Interpretacijski načrt muzeja na prostem Sabotin.
Strokovne podlage za raziskovanje, ohranjanje in interpretacijo dediščine prve svetovne vojne na območju Poti miru.
Strokovne podlage in dokumentacija, pripravljena v okviru projektov KRAS-CARSO. Strokovne in razvojne podlage, povezane z območjem Grmade/Hermade.

DOKUMENTACIJA IN REZULTATI PROJEKTOV

Projekt WALKofPEACE.
Projekt WALKofPEACE+.
Projekt BeWoP (Building European World War Heritage of Peace).
Drugi projekti in aktivnosti, povezani z raziskovanjem, ohranjanjem in predstavljanjem dediščine prve svetovne vojne v čezmejnem prostoru.

INSTITUCIONALNI VIRI

Fundacija Poti miru v Posočju.
Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
Program Interreg Italija–Slovenija 2021–2027.
Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje EZTS GO.

KARTOGRAFSKI IN FOTOGRAFSKI VIRI

Kartografsko gradivo in tehnični načrti za ureditev muzeja na prostem na vzpetini Grmada/Hermada .
Fotografsko gradivo Fundacije Poti miru.
Fotografsko gradivo projekta WALKofPEACE+.
Arhivsko in dokumentacijsko gradivo, uporabljeno pri pripravi interpretacijskih vsebin.

SPLETNI VIRI

Fundacija Poti miru v Posočju. Pot miru od Alp do Jadrana.
Program Interreg Italija–Slovenija.
Javno dostopna projektna dokumentacija in predstavitvena gradiva projektov WALKofPEACE in WALKofPEACE+.